

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Шимана Євгена Олександровича на тему
«Принципи виконавчого провадження в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право»**

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота Шимана Євгена Олександровича присвячена комплексному дослідженню принципів виконавчого провадження в Україні. Актуальність обраної теми зумовлена фундаментальним значенням належного виконання судових рішень та рішень інших органів для реальності правового захисту. Судове рішення, яке набрало законної сили, не досягає своєї правозахисної мети доти, доки його приписи не реалізовано, тому виконавче провадження є не технічним завершенням розгляду справи, а необхідною складовою механізму забезпечення верховенства права, обов'язковості судового рішення та ефективного доступу до правосуддя.

Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини охоплює також своєчасне виконання остаточного судового рішення. Для України проблема тривалого або неповного виконання рішень зберігає системне значення, що вимагає не лише організаційних заходів, а й належної нормативної моделі виконавчого провадження. Принципи у цій моделі виконують орієнтаційну, регулятивну, правозастосовну й інтерпретаційну функції: визначають межі дискреції виконавця, баланс інтересів стягувача і боржника, критерії допустимості примусових заходів, вимоги до строків, відкритості, оскарження та захисту мінімальних засобів існування особи.

Додаткової наукової ваги темі надає реформування системи примусового виконання, здійснене із прийняттям у 2016 році законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Запровадження змішаної моделі державного і приватного виконання та законодавче закріплення переліків засад виконавчого провадження створили новий нормативний контекст. Формальне закріплення принципу не гарантує його

узгодженої реалізації: зміст окремих засад залишається дискусійним, між ними можливі колізії, а певні важливі ідеї виводяться з сукупності норм без прямої законодавчої фіксації.

Своєчасність дослідження посилюється умовами воєнного стану, дією спеціальних обмежень і мораторіїв, необхідністю одночасно забезпечувати право стягувача на реальне виконання та соціально допустимі межі втручання у майнову сферу боржника. Не менш важливою є цифрова трансформація виконавчого провадження: функціонування автоматизованої системи, електронний обмін з реєстрами, автоматизований арешт коштів, електронні аукціони та створення електронних документів змінюють способи реалізації традиційних засад і ставлять питання про можливість формування нових принципів.

Аналіз стану наукової розробленості засвідчує, що у вітчизняній доктрині досліджувалися правова природа виконавчого провадження, статус державних і приватних виконавців, окремі засади, судовий контроль, строки, заходи примусового виконання та цифровізація, однак цілісне монографічне опрацювання поняття, ознак, системи, класифікацій і змісту загальних, міжгалузевих та галузевих принципів виконавчого провадження справді є затребуваним. Дисертант обґрунтовано поєднує загальнотеоретичний рівень дослідження з аналізом конкретних нормативних конструкцій і правозастосовних проблем.

Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» у межах теми «Правове забезпечення суспільних відносин в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0122U202084), затвердженої 30 грудня 2022 року. Зміст роботи відповідає зазначеному науковому напрямку та актуальним завданням удосконалення правового регулювання примусового виконання рішень.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх наукова новизна

Мету дисертації визначено як комплексне наукове дослідження проблематики принципів виконавчого провадження в Україні, розроблення шляхів вирішення виявлених проблем та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства. Для її досягнення поставлено тринадцять взаємопов'язаних завдань: від формування поняття, значення, системи й класифікації принципів до розкриття змісту кожної досліджуваної засади, обґрунтування принципів, прямо не закріплених у законодавстві, та підготовки законодавчих пропозицій. Об'єктом визначено виконавче провадження України як явище правової дійсності, предметом - принципи виконавчого провадження в Україні. Така побудова загалом забезпечує відповідність мети, завдань, предмета й структури дослідження.

Достовірність та обґрунтованість результатів підтримуються належною методологічною основою. Діалектичний метод використано для встановлення взаємозв'язку принципів; системний - для дослідження їх сукупності як цілісного утворення; аналіз і класифікацію - для виокремлення ознак, груп та критеріїв; історичний метод - для простеження розвитку засад виконавчого провадження; логіко-граматичний і формально-юридичний - для тлумачення нормативних приписів та формулювання законодавчих змін. Автор також заявляє порівняльно-правовий метод, застосований при зіставленні окремих принципів виконавчого провадження і судочинства. Сукупність використаних методів відповідає переважно теоретико-правовому та нормативно-аналітичному характеру роботи.

Джерельна база охоплює 211 найменувань: Конституцію та закони України, підзаконні акти, акти Конституційного Суду України, правові позиції Верховного Суду, рішення Європейського суду з прав людини, Рекомендацію Rec(2003)17 Комітету Міністрів Ради Європи, монографії, дисертації, підручники, наукові статті, матеріали конференцій і аналітичні документи. Позитивним є звернення до судової практики як засобу перевірки того, як

абстрактні засади проявляються у конкретних правовідносинах. Висновки переважно логічно випливають із проведеного аналізу, а положення новизни простежуються в основному тексті, висновках до розділів і загальних висновках.

Наукова новизна роботи має системний характер. Передусім автор сформулював вимоги, за яких правова ідея може бути визнана принципом виконавчого провадження: вона повинна відображати сутність процесуальних правовідносин примусового виконання, встановлювати основні зв'язки між нормами та інститутами, стосуватися всіх інститутів виконавчого провадження, мати нормативне закріплення та не суперечити іншим принципам. Запропонований підхід є корисним для відмежування справді засадничих положень від окремих правил, гарантій або технічних вимог.

Логічним продовженням цієї позиції є авторське визначення принципів виконавчого провадження як нормативно визначених у законодавстві основних стабільних ідей, положень і вимог, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, утворюють систему і відображають закономірності його розвитку. Важливо, що дисертант поширює дію принципів не лише на органи й осіб примусового виконання, а на всіх учасників виконавчого провадження.

Заслуговує на увагу розвиток класифікацій принципів. Поряд із поділом за джерелом закріплення, сферою поширення, притаманністю іншим правовідносинам і способом нормативної фіксації автор пропонує суб'єктно-функціональний критерій: принципи, що визначають діяльність державного і приватного виконавця; принципи, що визначають діяльність інших учасників; принципи, які поширюються на всіх учасників, що дає можливість встановити адресатів відповідних вимог і точніше оцінювати механізми їх реалізації.

Науково значущими є положення про гласність, відкритість і диспозитивність. Дисертант розмежовує гласність як спрямованість інформації на громадськість та відкритість як доступ учасників до відомостей

про конкретне провадження; розглядає гласність також як елемент превентивної функції держави. Удосконалене визначення диспозитивності охоплює вплив волі стягувача на виникнення, розвиток і припинення провадження, можливість добровільного виконання боржником та право сторін укласти мирову угоду, що дозволяє показати межі автономії сторін у процедурі, яка водночас має владно-примусовий характер.

Практичну й теоретичну цінність становить широкий підхід до принципу співмірності: він має не лише захищати боржника від надмірного втручання, а й вимагати від виконавця обрання реальних заходів, здатних привести до фактичного виконання. Розвинено положення про співвідношення обов'язковості судового рішення та обов'язковості його виконання, рівність сторін у можливості оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виконавця, а також про недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї. Останній принцип розкрито через перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення, гарантії збереження частини доходу, особливості стягнення на єдине житло та можливість здійснення визначених видаткових операцій з рахунку.

Окремим результатом, заявленим як одержаний уперше, є обґрунтування принципу використання цифрових технологій у виконавчому провадженні та його авторське визначення. Дисертант систематизує прояви цифровізації у створенні документів, функціонуванні автоматизованої системи, електронній взаємодії, арешті коштів, доступі до реєстрів та реалізації майна. Запропоновано доповнити частину першу статті 2 Закону України «Про виконавче провадження» відповідною засадою. Положення є своєчасним і відкриває перспективу подальшої дискусії про нормативний зміст цифрового виконавчого провадження.

Наукові висновки доведено до рівня конкретних пропозицій: удосконалення правового режиму професійної таємниці, встановлення загальних строків здійснення виконавчого провадження, запровадження адміністративної відповідальності за умисне невиконання виконавчого

документа, виданого несудовим органом чи посадовою особою, доповнення переліку засад використанням цифрових технологій та зміна черговості задоволення вимог стягувачів. Незалежно від дискусійності окремих редакцій, наявність цілісного законопроекту в додатку підтверджує прикладну спрямованість дослідження. У сукупності отримані результати становлять самостійне розв'язання конкретного наукового завдання у сфері виконавчого провадження.

3. Структура та зміст дисертації

Структура дисертації відповідає її меті й завданням. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача, змісту, вступу, трьох розділів, що охоплюють тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 211 найменувань та трьох додатків. Повний обсяг становить 220 сторінок. Основний матеріал послідовно переходить від загальнотеоретичної характеристики принципів до аналізу їх окремих груп і практичних форм реалізації.

У вступі на сторінках 14-22 обґрунтовано вибір теми, розкрито стан її наукової розробленості та зв'язок із науковою темою закладу, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано методи, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, особистий внесок, апробацію, публікації, структуру й обсяг. Положення вступу загалом узгоджені зі змістом розділів та загальними висновками.

Перший розділ «Принципи виконавчого провадження: поняття та загальна характеристика» викладено на сторінках 23-69. У підрозділі 1.1 (с. 23-44) автор, спираючись на загальну теорію права та доктрину виконавчого процесу, з'ясовує співвідношення понять «принцип» і «засада», аналізує історичні передумови нормативного закріплення принципів, формулює їх ознаки, поняття та значення для правотворення, правозастосування, тлумачення і визначення місця виконавчого провадження у системі права.

У підрозділі 1.2 (с. 45-55) досліджено системність принципів і співвідношення між мінімально необхідною кількістю засад та повнотою

регулювання. Автор обґрунтовує вимоги до включення правової ідеї у систему принципів, перевіряє за ними перелік, закріплений у статті 2 Закону України «Про виконавче провадження», і критично оцінює запропоновані в доктрині надмірно вузькі або такі, що дублюються, принципи. Позитивним є прагнення встановити не довільний перелік, а критерії системної належності.

Підрозділ 1.3 (с. 56-65) присвячено класифікаціям принципів за різними підставами, в якому автор аналізує поділи на конституційні й галузеві, загальноправові, міжгалузеві та галузеві, загальні й спеціальні, прямо та опосередковано закріплені, а також пропонує класифікацію за спрямованістю на діяльність певних учасників. Висновки до розділу на сторінках 66-69 у дванадцяти пунктах узагальнюють понятійний апарат, вимоги до системи та запропоновані класифікації.

Другий розділ «Загальні та міжгалузеві принципи виконавчого провадження» охоплює сторінки 70-128. У підрозділі 2.1 (с. 70-78) розкрито верховенство права та законність, їх взаємозв'язок і значення для меж дискреції виконавця. Підрозділ 2.2 (с. 79-87) присвячено комплексній засаді справедливості, неупередженості та об'єктивності; розглянуто рівність сторін, черговість задоволення вимог, конфлікт інтересів, відвід і професійну етику виконавця.

У підрозділі 2.3 (с. 88-96) відмежовано гласність від відкритості, охарактеризовано технічне фіксування виконавчих дій, публічні реєстри, доступ сторін до матеріалів і професійну таємницю. Запропоновано нову редакцію частини третьої статті 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Підрозділ 2.4 (с. 97-113) містить ґрунтовний аналіз диспозитивності, зокрема вибору способу й місця виконання, повернення виконавчого документа, правонаступництва, добровільного виконання та мирової угоди.

У підрозділі 2.5 (с. 114-124) принцип розумності строків пов'язано з вимогами статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практикою Європейського суду з прав людини та проблемою

тривалого невиконання рішень. Автор пропонує повернути загальні строки вчинення необхідних виконавчих дій – шість місяців для майнових і два місяці для немайнових рішень - та звертає увагу на вплив мораторіїв. Висновки до розділу на сторінках 125-128 узагальнюють зміст п'яти досліджених засад.

Третій розділ «Галузеві принципи виконавчого провадження» викладено на сторінках 129-179. У підрозділі 3.1 (с. 129-138) розмежовано обов'язковість судового рішення як засаду судочинства та обов'язковість виконання рішень як принцип виконавчого провадження; проаналізовано гарантії відповідальності й запропоновано новий склад адміністративного правопорушення. У підрозділі 3.2 (с. 139-147) розкрито співмірність арешту, звернення стягнення та переходу між заходами примусового виконання, обґрунтовано її двосторонню спрямованість на захист боржника і досягнення фактичного виконання.

Підрозділ 3.3 (с. 148-158) присвячено праву на оскарження рішень, дій та бездіяльності державних і приватних виконавців, співвідношенню адміністративного й судового порядків та рівності процесуальних можливостей сторін. У підрозділі 3.4 (с. 159-165) систематизовано гарантії недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї. Підрозділ 3.5 (с. 166-176) висвітлює нормативні й організаційні прояви цифровізації, взаємодію автоматизованої системи з реєстрами, електронні документи, арешт коштів і реалізацію майна. Висновки до розділу на сторінках 177-179 містять одинадцять підсумкових положень.

Загальні висновки на сторінках 180-187 складаються з двадцяти двох пунктів і відповідають основним завданням дослідження. Вони відтворюють положення наукової новизни та містять конкретні редакції запропонованих змін. Список джерел розміщено на сторінках 188-213. У додатках на сторінках 214-220 подано список публікацій, акт про впровадження результатів в освітній процес та проєкт Закону України про зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення і законів у сфері примусового виконання.

Загалом структура є логічною, а виклад - послідовним і предметно спрямованим.

4. Теоретичне і практичне значення результатів, повнота їх оприлюднення та апробації

Теоретичне значення дисертації полягає у розвитку вчення про принципи виконавчого провадження як цілісну систему. Авторські визначення, ознаки, критерії системної належності, класифікації та характеристика змісту окремих засад можуть бути використані у подальших дослідженнях виконавчого процесу, адміністративного і цивільного процесуального права, правового статусу виконавців, гарантій учасників та цифрової трансформації правозастосування. Праця також сприяє дискусії щодо місця виконавчого провадження у системі права України.

Практична спрямованість виявляється у конкретних нормативних пропозиціях, зведених у законопроект у додатку В. Запропоновані редакції можуть бути предметом опрацювання при вдосконаленні законодавства про виконавче провадження, професійну діяльність виконавців та адміністративну відповідальність. Результати також можуть використовуватися у діяльності державних і приватних виконавців, при підготовці методичних рекомендацій та узагальненні правозастосовної практики.

Використання результатів в освітньому процесі підтверджено актом ВНЗ «Національна академія управління» від 27 травня 2026 року, долученим як додаток Б. Висновки і публікації здобувача застосовуються під час викладання дисциплін «Цивільне процесуальне право України», «Адміністративне право України» та «Адміністративне судочинство в Україні», а також як рекомендовані джерела, що документально підтверджує можливість практичного використання результатів у підготовці правників.

Основні результати оприлюднено у восьми одноосібних наукових працях: чотирьох статтях у наукових фахових виданнях України та чотирьох публікаціях апробаційного характеру. Статті присвячено поняттю й ознакам принципів виконавчого провадження, диспозитивності, гласності та

відкритості, співмірності заходів примусового виконання й обсягу вимог. У матеріалах попередньої атестації зазначено, що всі чотири фахові статті входять до міжнародних наукометричних баз. Результати обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях у Чернівцях 27 жовтня 2023 року та 31 жовтня 2024 року, у Києві 5 грудня 2024 року і в Полтаві 28 листопада 2025 року. Тематика публікацій та апробаційних доповідей відповідає змісту дисертації й забезпечує належне оприлюднення основних результатів.

5. Дотримання вимог академічної доброчесності

На титульному аркуші дисертації міститься засвідчення здобувача про те, що робота містить результати його власних досліджень, а використані ідеї, результати й тексти інших авторів мають посилання на відповідні джерела. Ознайомлення з текстом засвідчує системне застосування внутрішньотекстових посилань, розмежування запозичених наукових позицій та авторських міркувань, а також наявність бібліографічного опису використаних нормативних актів, судових рішень, міжнародних документів і наукових праць.

У долученому висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів прямо зазначено, що за результатами розгляду звіту подібності щодо перевірки на плагіат дисертація є результатом самостійних досліджень здобувача, не містить елементів плагіату, текстових запозичень чи фактів використання ідей і наукових результатів без посилання на джерело. Основні публікації за темою дисертації є одноосібними, тому необхідності розмежовувати особистий внесок співавторів немає.

Під час рецензування не виявлено очевидних ознак академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації результатів, а положення, винесені на захист, послідовно розкриті в основному тексті, узагальнені у висновках і відображені у власних публікаціях здобувача. З урахуванням авторського засвідчення, системи посилань та матеріалів перевірки є достатні підстави

вважати дисертацію самостійною кваліфікаційною науковою працею Є. О. Шимана, виконаною з дотриманням вимог академічної доброчесності.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи дисертацію, необхідно зазначити окремі положення, які потребують додаткового обґрунтування або можуть бути предметом наукової дискусії під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.2 (с. 45-55) дисертант обґрунтовує необхідність мінімальної кількості принципів, їх стабільності, загального характеру та недопустимості дублювання, а на с. 124-125 саме з цих підстав заперечує самостійність принципу негайності доступу виконавця до інформації. У підрозділі 3.5 (с. 166-176) пропонується виокремити принцип використання цифрових технологій. Положення є перспективним, однак потребує чіткішої відповіді, яка саме самостійна правова цінність становить його ядро та чим він відрізняється від способу організації виконання або інструменту реалізації відкритості, розумності строків і ефективності. Доцільно також пояснити, чи не втратить така засада стабільність унаслідок швидкої зміни технологій та якими нормативними вимогами - доступністю, інтероперабельністю, кібербезпекою, захистом даних, людським контролем - має наповнюватися її зміст.

2. Аргументація щодо професійної таємниці на с. 94-96 є слушною, однак запропонована редакція частини третьої статті 4 профільного Закону не повністю реалізує заявлену мету. До суб'єктів таємниці додається особа, яка перебуває у трудових відносинах із приватним виконавцем, проте наступний абзац про збереження обов'язку після припинення діяльності цю особу вже не згадує; не визначено також статус інших працівників органів державної виконавчої служби, які можуть мати технічний доступ до інформації. Крім того, обґрунтування порушує питання про гарантії непритягнення до відповідальності за правомірне надання відомостей, але у тексті проєкту така гарантія прямо не сформульована. Потребує точнішого врегулювання й баланс

професійної таємниці з правами сторін на доступ до матеріалів та принципом гласності.

3. У вступі на с. 17 зазначено, що порівняльно-правовий метод застосовано при порівнянні окремих принципів виконавчого провадження та судочинства. За змістом це переважно внутрішньосистемне зіставлення правових інститутів, тоді як порівняльний аналіз законодавства іноземних держав представлений фрагментарно. Робота виграла б від цілеспрямованого порівняння кількох національних моделей щодо загальних строків виконання, адміністративного оскарження, мінімуму майна боржника, черговості вимог, цифрового доступу до реєстрів і відповідальності за невиконання, що надало б додаткової перевірюваності законодавчим пропозиціям та чіткіше відповідало б заявленому методу.

Наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер і стосуються переважно поглиблення аргументації, уточнення критеріїв та вдосконалення юридичної техніки запропонованих змін, не спростовують достовірності основних результатів і не знижують загальної наукової та практичної цінності дисертації.

7. Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Шимана Євгена Олександровича на тему «Принципи виконавчого провадження в Україні» є завершеною, самостійною та актуальною кваліфікаційною науковою працею, у якій одержано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання щодо розвитку доктринальних засад і вдосконалення правового регулювання виконавчого провадження. Робота характеризується логічною структурою, належним рівнем теоретичної аргументації, опрацюванням нормативних і судових джерел, практичною спрямованістю та достатнім оприлюдненням основних результатів.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю положень і висновків, теоретичним та практичним значенням, повнотою публікацій і дотриманням академічної доброчесності дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Шиман Євген Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету
ВНЗ «Національна академія
управління»

Наталія ВЕСЕЛОВСЬКА

